



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ  
ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

-----

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ  
Π/ΘΜΙΑΣ ΚΑΙ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ  
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ  
ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ  
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ  
ΤΜΗΜΑΤΑ Α΄

Βαθμός Ασφαλείας:  
Να διατηρηθεί μέχρι:  
Βαθ. Προτεραιότητας:

Αθήνα, 09-10-2017  
Αρ. Πρωτ. 168781/Δ2

ΠΡΟΣ :

- Περιφερειακές Δ/νσεις Εκπ/σης
- Σχολ. Συμβούλους Δ.Ε. (μέσω των Περιφερειακών Δ/νσεων Εκπ/σης)
- Δ/νσεις Δ.Ε.
- Γενικά και Επαγγελματικά Λύκεια (μέσω των Δ/νσεων Δ.Ε.)

-----  
Ταχ. Δ/ση: Ανδρέα Παπανδρέου 37  
Τ.Κ. – Πόλη: 15180 Μαρούσι  
Ιστοσελίδα: [www.minedu.gov.gr](http://www.minedu.gov.gr)  
Πληροφορίες: Αν. Πασχαλίδου (Δ.Ε.)  
Β. Πελώνη (Δ.Ε.)  
Ι. Καπουτσής (Π.Ε.)  
Τηλέφωνο: 210-3443422 (Δ.Ε.)  
210-3442238 (Δ.Ε.)  
210-3442229 (Π.Ε.)

ΚΟΙΝ.:

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής  
Πολιτικής (Ι.Ε.Π.)  
[info@iep.edu.gr](mailto:info@iep.edu.gr)

**ΘΕΜΑ: Οδηγίες διδασκαλίας για το μάθημα των Θρησκευτικών στα Ημερήσια και Εσπερινά Λύκεια για το σχολικό έτος 2017-2018**

Σχετ.: Το με αρ. πρωτ. εισ. ΥΠ.Π.Ε.Θ. 159321/25-09-2017 έγγραφο

Μετά από σχετική εισήγηση του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (πράξη 37/21-09-2017 του Δ.Σ) σας αποστέλλουμε τις παρακάτω οδηγίες διδασκαλίας για το μάθημα των Θρησκευτικών στα Ημερήσια και Εσπερινά Λύκεια για το σχολικό έτος 2017-2018.

**Αναλυτικές διδακτικές οδηγίες για την εφαρμογή του νέου Προγράμματος Σπουδών των Θρησκευτικών στο Λύκειο για το σχολ. έτος 2017 – 2018**

**Οδηγίες για τη διδασκαλία των Θρησκευτικών στο Λύκειο**

(Ημερήσια & Εσπερινά ΓΕΛ, Μουσικά & Καλλιτεχνικά Λύκεια, Ημερήσια & Εσπερινά ΕΠΑΛ)

Κατά το σχολικό έτος 2017-18, για τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών, σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, εφαρμόζεται το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού-Γυμνασίου, όπως αναθεωρήθηκε με την Απόφαση 101470/Δ2/16-06-2017 (ΦΕΚ Β 2104/19.06.2017) και το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Λυκείου, όπως αναθεωρήθηκε με την Απόφαση 99058/Δ2/13-06-2017 (ΦΕΚ Β 2105/19.06.2017), σε αντικατάσταση των προηγούμενων εκδόσεων των νέων Προγραμμάτων Σπουδών για το Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο, αντίστοιχα. (βλ. σχετικά Απόφαση 143575/Δ2/07-09-2016, ΦΕΚ

Β 2920/13.09.2016 για Δημοτικό-Γυμνάσιο και Απόφαση 143579/Δ2/07-09-2016, ΦΕΚ Β 2906/13.09.2016 για Λύκειο).

Για να εργασθεί ο εκπαιδευτικός με τα νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά έχουν εκπονηθεί εργαλεία και υλικά για την ολόπλευρη υποστήριξη του σε όλες τις φάσεις της διδακτικής διεργασίας.

## **A. Εργαλεία και υλικά για την εφαρμογή των νέων Προγραμμάτων**

### **1. Προγράμματα Σπουδών**

Τα κύρια περιεχόμενα των Προγραμμάτων Σπουδών, όπως δημοσιεύθηκαν στα ανωτέρω ΦΕΚ, έχουν ήδη σταλεί στις σχολικές μονάδες. Η πλήρης έκδοσή τους, η οποία περιλαμβάνει, επιπλέον, εισαγωγικές επισημάνσεις, ερμηνευτικά και επικουρικά στοιχεία, είναι αναρτημένη στον ιστότοπο του Ι.Ε.Π. (<http://iep.edu.gr/el/thriskoftika-programmata-spoudon>).

Τα Προγράμματα Σπουδών απευθύνονται αποκλειστικά προς τον εκπαιδευτικό για καθοδήγηση και υποστήριξη στο έργο του και ΔΕΝ είναι διδακτικά βιβλία για τον/τη μαθητή/τρια.

### **2. Οδηγός Εκπαιδευτικού**

- **Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού - Γυμνασίου**, για τις τάξεις Γ΄, Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού και για όλες τις τάξεις του Γυμνασίου.

- **Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Λυκείου**, για όλες τις τάξεις του Λυκείου.

Στην ιστοσελίδα του Ι.Ε.Π. είναι αναρτημένη η τελευταία έκδοση των Οδηγών Εκπαιδευτικού. Οι προγενέστερες εκδόσεις έχουν αναθεωρηθεί. Οι Οδηγοί Εκπαιδευτικού αποτελούν απαραίτητο εργαλείο για τη διδακτική πράξη. Εκεί περιγράφεται η διδακτική διαδικασία βήμα προς βήμα και εξηγούνται οι διδακτικές δραστηριότητες. Για το Λύκειο είναι χρήσιμος και ο Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού – Γυμνασίου.

### **3. Διδακτικό Υλικό - Φάκελοι Μαθήματος**

Μετά την εφαρμογή των ΠΣ το 2016-17 κρίθηκε απαραίτητο τα προτεινόμενα διδακτικά υλικά να συγκεντρωθούν μετά από επιλογή και επεξεργασία σε Φακέλους Μαθήματος, για τους μαθητές/μαθήτριες. Έτσι, προέκυψαν ένδεκα (11) Φάκελοι Μαθήματος για όλες τις τάξεις Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου, για τους οποίους εργάστηκαν αμισθί εμπειρογνώμονες των νέων ΠΣ και άλλοι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντίστοιχα.

**Οι Φάκελοι Μαθήματος** στηρίζονται στο προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα του ΙΕΠ ή αναγράφεται στους *Οδηγούς Εκπαιδευτικού*, που υποστηρίζουν τα νέα ΠΣ, και αποτελούν έντυπο προσωρινό υλικό για τον μαθητή/μαθήτρια. Σε κάθε περίπτωση, δεν πρόκειται για εγχειρίδια δοκιμακού τύπου, τα οποία προσφέρουν στους μαθητές έτοιμη τη θρησκευτική γνώση για απομνημόνευση, αλλά για συλλογές διδακτικών υλικών συμβατών προς τη μεθοδολογία των νέων ΠΣ. Δηλαδή, περιέχουν προτεινόμενες πηγές, στις οποίες μπορούν να στηρίζουν οι εκπαιδευτικοί τις διδακτικές δραστηριότητες του μαθήματος.

**Οι Φάκελοι Μαθήματος περιέχουν προτεινόμενα υλικά, η αξιοποίηση των οποίων εναπόκειται στη διδακτική ευχέρεια του εκπαιδευτικού, σύμφωνα με τις οδηγίες του ΠΣ και του Οδηγού Εκπαιδευτικού.** Μάλιστα, είναι δυνατό να επιλέγονται ως προς τη σειρά ή την ποσότητά τους αλλά και να εμπλουτίζονται από τους εκπαιδευτικούς και από τους μαθητές, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες κάθε τάξης και στο παιδαγωγικό πλαίσιο των νέων ΠΣ.

Οι Φάκελοι Μαθήματος υποστηρίζουν την εφαρμογή των νέων ΠΣ. Προσφέρουν πηγές, απαραίτητες στον σύγχρονο, δημιουργικό, συνεργατικό και αποτελεσματικό τρόπο διδασκαλίας, που είναι όμως προτεινόμενες, απελευθερώνοντας, έτσι, τον εκπαιδευτικό, και

τον μαθητή/τρια από τις δεσμεύσεις του γνωσιοκεντρικού διδακτισμού. Επιτρέπουν αλλά και ενθαρρύνουν την ανάληψη πρωτοβουλιών από τους διδάσκοντες για τον σχεδιασμό της πορείας διδασκαλίας - μάθησης, καθώς επίσης την επιλογή των κατάλληλων διδακτικών μέσων και υλικών, αναδεικνύοντας και αξιοποιώντας τις ικανότητες και δεξιότητες όλων των μαθητών. Οι Φάκελοι Μαθήματος στα Θρησκευτικά είναι αναρτημένοι στην ιστοσελίδα του Ψηφιακού Σχολείου (Διαδραστικά βιβλία) και στην ιστοσελίδα του Ι.Ε.Π., καθώς επίσης έχουν ήδη εκδοθεί και διανεμηθεί από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ στα σχολεία και στους μαθητές με την έναρξη του σχολικού έτους 2017-18.

#### **4. Ιστότοπος υποστήριξης της εφαρμογής**

Το Ι.Ε.Π. έχει αναπτύξει και θέσει σε λειτουργία ήδη από τον Σεπτέμβριο του 2016 δυναμικό/διαδραστικό ιστότοπο στη διεύθυνση: <http://iep.edu.gr/index.php/el/thriskeftika>, όπου ο εκπαιδευτικός μπορεί να βρει τα ισχύοντα κείμενα των Προγραμμάτων Σπουδών, τους Οδηγούς Εκπαιδευτικού, τους Φακέλους Μαθήματος και επιπλέον προτεινόμενο διδακτικό υλικό, ειδικά διαμορφωμένο επιμορφωτικό υλικό, ανακοινώσεις και ειδήσεις για την εφαρμογή, φόρμα επικοινωνίας με την Επιστημονική Ομάδα Ευθύνης για την επιμόρφωση και υποστήριξη της εφαρμογής των νέων Προγραμμάτων Σπουδών κ.ά. Ο ιστότοπος εμπλουτίζεται συνεχώς με νέο υλικό, το οποίο μπορούν να προτείνουν όλοι οι εμπλεκόμενοι στην εφαρμογή.

#### **5. Επιστημονική Ομάδα Ευθύνης για την επιμόρφωση και εφαρμογή των νέων Προγραμμάτων Σπουδών στα Θρησκευτικά**

Για την προετοιμασία, εποπτεία και υποστήριξη των διαδικασιών εφαρμογής των νέων ΠΣ στα Θρησκευτικά, έχει συσταθεί στο Ι.Ε.Π. Επιστημονική Ομάδα Ευθύνης, η οποία ήδη οργάνωσε και υποστήριξε την αρχική επιμόρφωση των Σχολικών Συμβούλων και των εκπαιδευτικών ΠΕ 01 και των Σχολικών Συμβούλων Δημοτικής Εκπαίδευσης τον Μάιο του 2017.

#### **Β. Το νέο ΠΣ στα Θρησκευτικά Λυκείου**

Το νέο ΠΣ στα Θρησκευτικά Λυκείου είναι **εννοιοκεντρικό πρόγραμμα** ως προς τη δόμηση και προσέγγιση των διδακτικών θεμάτων. Η πρώτη ύλη της μεθόδου είναι οι «βασικές έννοιες». Οι έννοιες αυτές είναι λέξεις από την πανανθρώπινη γλώσσα, που αφορούν στη θρησκευτική μάθηση και που μας δίνουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουμε και να ερμηνεύσουμε την ανθρώπινη εμπειρία, είναι οι ρίζες που μας προσφέρουν εργαλεία να κατανοήσουμε και να νοηματοδοτήσουμε τον κόσμο. Κάθε φιλοσοφία ή κοσμοθεωρία εξαρτάται από το σημασιολογικό περιεχόμενο των εννοιών που αποδεχόμαστε. Στις θρησκευτικές παραδόσεις οι άνθρωποι χρησιμοποιούν συγκεκριμένες έννοιες με συγκεκριμένο περιεχόμενο, για να εκφράσουν τις εμπειρίες και τον τρόπο που κατανοούν τον Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο.

Με βάση τις έννοιες αυτές, σε κάθε μάθημα δημιουργείται ένας καμβάς θρησκευτικής μάθησης. Οι μαθητές/μαθήτριες επιδιώκεται να προσεγγίσουν κάθε βασική έννοια, να τη γνωρίσουν σε βάθος, να την αναλύσουν, να πραγματευθούν θέσεις και αντιθέσεις σε διαφορετικές πραγματικότητες του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, να αντιμετωπίσουν πιθανά διλήμματα, να τη συνδέσουν με τη ζωή τους και να την αξιοποιήσουν έμπρακτα και δημιουργικά, ανάλογα με τη σημασία και το περιεχόμενό της.

#### **Γ. Η δομή του νέου Προγράμματος Σπουδών**

Η ανάπτυξη του νέου ΠΣ στα Θρησκευτικά του Λυκείου, ακολουθεί ιεραρχικά την παρακάτω δομή:

1. **Θεματικός προσανατολισμός της τάξης:** Γενικός τίτλος.

2. **Ειδικοί στόχοι της τάξης:** Προσδιορίζουν αδρομερώς τις μαθησιακές επιδιώξεις σε κάθε τάξη. Βασίζονται στους γενικούς σκοπούς και στους παιδαγωγικούς και εκπαιδευτικούς άξονες του Λυκείου, τους οποίους υπηρετούν και εξειδικεύουν.

3. **Θεματικές Ενότητες της τάξης:** Επιλεγμένες θεμελιώδεις θρησκευτικές έννοιες γύρω από τις οποίες συγκροτείται και αναπτύσσεται η μαθησιακή διαδικασία με βάση τους ειδικούς στόχους της τάξης. Κάθε βασική έννοια αποτελεί μια Θεματική Ενότητα (ΘΕ) και περιλαμβάνει πέντε (05) διδακτικά δώρα. Στην Α' και τη Β' τάξη αντιστοιχούν από πέντε (05) βασικές έννοιες με πέντε διδακτικά δώρα καθεμία ( $5 \times 5 = 25$ ), ενώ στη Γ' τάξη αντιστοιχούν τρεις (03) βασικές έννοιες με πέντε (04) διδακτικά δώρα καθεμία ( $3 \times 4 = 12$ ).

4. **Διδακτικές Ενότητες της τάξης:** Σε κάθε διδακτικό δώρο αναπτύσσεται μία επιμέρους έννοια που παράγεται απαγωγικά από τη βασική έννοια της ΘΕ, με βάση τις παιδαγωγικές έρευνες και γνώσεις για τη μέση εφηβεία, τη σχέση των νέων με τη θρησκεία και το επίπεδο του θρησκευτικού τους γραμματισμού. Τα διδακτικά αποτελέσματα και το περιεχόμενο κάθε διδακτικής ενότητας σχεδιάζονται για να νοηματοδοτήσουν θρησκευτικά την επιμέρους έννοια της διδακτικής ενότητας υπό το πρίσμα όμως της βασικής έννοιας.

5. Στο Πρόγραμμα Σπουδών για κάθε Διδακτική Ενότητα περιλαμβάνονται στις ανάλογες στήλες:

- Τα βασικά προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα (ΠΜΑ), που αποσαφηνίζουν όσα οι μαθητές/ μαθήτριες θα πρέπει να γνωρίζουν ή να κάνουν (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις) επαρκώς μετά το τέλος του μαθήματος.
- Τα βασικά κριτήρια αξιολόγησης της μαθησιακής διαδικασίας.
- Η μέθοδος διδασκαλίας (βιωματική ή διερευνητική)
- Η μέθοδος, οι δραστηριότητες για κάθε στάδιο της μεθόδου και το εκπαιδευτικό υλικό προσδιορίζονται αναλυτικότερα στον Οδηγό Εκπαιδευτικού για κάθε Διδακτική Ενότητα (ΔΕ).

#### **Δ. Παιδαγωγικές και διδακτικές οδηγίες**

Το μάθημα, λόγω της υφής και της φιλοσοφίας του, απαιτείται να γίνεται σε συνεχές δώρο στην Α και Β τάξη σε εβδομαδιαία βάση. Ανεξάρτητα από τον προηγούμενο τρόπο της διδασκαλίας του με τα υπάρχοντα διδακτικά βιβλία ως τώρα, από εδώ και πέρα απαιτείται η χρήση των νέων διδακτικών εργαλείων και υλικών:

Βιβλίο για τον εκπαιδευτικό του Λυκείου είναι το Πρόγραμμα Σπουδών. Εργαλείο εφαρμογής του είναι ο Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Λύκειο, ο Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο και το Εκπαιδευτικό Υλικό. Όλα αυτά βρίσκονται στην ιστοσελίδα του ΙΕΠ (<http://iep.edu.gr/el/thriskeftika-programmata-spoudon> & <http://iep.edu.gr/el/thriskeftika-odigoi-ekpaideftikoy>). Εκπαιδευτικό υλικό για τον μαθητή περιέχεται στον Φάκελο Μαθήματος της κάθε τάξης.

#### **Ε. Σχεδιασμός και βήματα στη διδασκαλία**

• Μελετούμε τους γενικούς σκοπούς της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης στο Λύκειο και τη δομή του νέου Προγράμματος Σπουδών που βρίσκονται στην αρχή του Προγράμματος Σπουδών, καθώς και τους ειδικούς στόχους κάθε τάξης, που βρίσκονται στην αρχή των Θεματικών Ενότητων κάθε τάξης.

• Μελετούμε τη μεθοδολογία, όπως προτείνεται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού Λυκείου (σελίδα 41 κ.ε.). Στη διδασκαλία μας θα χρησιμοποιήσουμε Βιωματική ή Διερευνητική μέθοδο, που περιγράφονται εκεί.

- Στα πρώτα μαθήματα, τα οποία παρουσιάζουμε στα παιδιά, συζητούμε μαζί τους, δημιουργούμε ομάδες, τα βοηθούμε να ανιχνεύσουν το περιεχόμενο των εννοιών που θα μας απασχολήσουν (π.χ. με καταιγισμό ιδεών και στη συνέχεια συζήτηση και ανατροφοδότηση, με μεθόδους που βρίσκουμε στον Οδηγό Εκπαιδευτικού Γυμνασίου), διακρίνουμε ιδιαιτερότητες και παρανοήσεις.
- Μελετούμε τα ΠΜΑ σε συνδυασμό με την Αξιολόγηση. Στο Λύκειο καλύπτουμε όλα τα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα κάθε Θεματικής Ενότητας και ιδιαίτερα αυτά που είναι αξιολογητέα. Για την αξιολόγηση του μαθητή είναι χρήσιμα τα περί αξιολόγησης στον Οδηγό Εκπαιδευτικού Δημοτικού – Γυμνασίου (σελίδα 229). Οι γραπτές δοκιμασίες πρέπει να ακολουθούν τη φιλοσοφία της διδασκαλίας, όπως αναπτύσσεται στις διδακτικές προτάσεις του Οδηγού, δηλαδή να ενεργοποιούν ανώτερες γνωστικές δεξιότητες, αποκλείοντας την τυπική αποστήθιση.
- Σχεδιάζουμε τη διδασκαλία μας, ανάλογα με τις μαθησιακές ανάγκες και το προφίλ κάθε τάξης, ακολουθώντας τα στάδια που περιγράφονται στις Μεθόδους – Δραστηριότητες. Χρησιμοποιούμε την ανάλυσή τους, που βρίσκεται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού και ακολουθούμε τις ενδεικτικές δραστηριότητες που περιγράφονται εκεί. Ό,τι χρειάζεται για την εφαρμογή των δραστηριοτήτων του Οδηγού Εκπαιδευτικού, το βρίσκουμε στον Φάκελο Μαθήματος και επικουρικά στο υλικό που είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα του ΙΕΠ. Μπορούμε βέβαια να χρησιμοποιήσουμε δικές μας δραστηριότητες ή υλικό, το οποίο, όμως, να είναι συμβατό με την ανάλυση του κάθε σταδίου της μεθόδου και να υπηρετεί τα ΠΜΑ και τα σημεία αξιολόγησης του ΠΣ.

#### **ΣΤ. Αξιολόγηση των μαθητών στο Λύκειο**

Η αξιολόγηση αποτελεί βασική παιδαγωγική λειτουργία και συστατικό στοιχείο της εκπαιδευτικής πράξης. Σχετίζεται άμεσα με τους στόχους του ΠΣ, το περιεχόμενο του γνωστικού αντικείμενου και τη μεθοδολογία προσέγγισής του. Πρόκειται για μια διαδικασία που ενσωματώνεται στο σύνολο της διδακτικής και μαθησιακής πορείας, ξεδιπλώνεται σε όλες τις φάσεις της και βοηθά να διαπιστωθεί η επίτευξη των Προσδοκώμενων Μαθησιακών Αποτελεσμάτων του μαθήματος. Σκοπός της είναι η παρότρυνση του μαθητή / της μαθήτριας προς την κριτική–αυτοαντίληψη, καθώς και η ανατροφοδότηση της διδασκαλίας και της μάθησης για την προαγωγή του εκπαιδευτικού έργου. Η αξιολόγηση είναι μια πολύπλοκη, πολυσύνθετη και εξαιρετικά υπεύθυνη ενέργεια του/της εκπαιδευτικού. Με μεθόδους και εργαλεία που παρέχει η θεωρία και η πρακτική της αξιολόγησης, ο/η εκπαιδευτικός παρατηρεί νηφάλια, μετρά αντικειμενικά, περιγράφει άρτια και αποτιμά την ατομική και ομαδική πρόοδο των μαθητών/μαθητριών, αλλά και τη διαδικασία της μάθησης σε όλες τις παραμέτρους της. Η αξιολόγηση βοηθά τον/την εκπαιδευτικό να παίρνει τις σωστές αποφάσεις (α) πριν την έναρξη της διδασκαλίας (διαγνωστική/αρχική αξιολόγηση), (β) κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας (διαμορφωτική αξιολόγηση) και (γ) μετά το πέρας της διδασκαλίας (τελική αξιολόγηση).

Παραδοσιακά, στο ελληνικό σχολείο, κυριαρχεί η τελική-αθροιστική αξιολόγηση. Η αθροιστική αξιολόγηση επικεντρώνεται στο παρατηρήσιμο και μετρήσιμο αποτέλεσμα της εκπαίδευσης και αγνοεί τις εσωτερικές μαθησιακές διεργασίες του μαθητή/της μαθήτριας, όπως επίσης και τους παράγοντες, που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τις διαδικασίες μάθησης και το μαθησιακό αποτέλεσμα. Η σημασία της επανατροφοδότησης για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της διδασκαλίας είναι πολύ μεγάλη. Θεωρείται η παιδαγωγικότερη λειτουργία της εκπαιδευτικής αξιολόγησης. Ενώ η τελική αξιολόγηση χρησιμοποιείται στο τέλος ενός κεφαλαίου ή της σχολικής χρονιάς, η διαμορφωτική ή συνεχής αξιολόγηση διενεργείται σε όλες

τις φάσεις της διδασκαλίας και του διδακτικού έτους, παρέχει πληροφόρηση και στοχεύει στη διαρκή ανατροφοδότηση· αποβλέπει σε όλους τους τομείς μάθησης (μαθησιακή αξιολόγηση) αλλά και σε μεταγνωστικές προσεγγίσεις (διαδικασία σκέψης).

Ο/Η εκπαιδευτικός παρακολουθεί την προσπάθεια και το έργο των μαθητών σε όλη τη διαδικασία της διδασκαλίας και αξιολογεί τον βαθμό επίτευξης των Προσδοκώμενων Μαθησιακών Αποτελεσμάτων. Δίνει το στίγμα του σημείου που βρίσκεται ο/η κάθε μαθητής/μαθήτρια σε σχέση με αυτά. Αποτιμά ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία που προκύπτουν από την παρατήρηση, τις ατομικές και συλλογικές εργασίες, τους φακέλους εργασίας, την αυτοαξιολόγηση και τις γραπτές δοκιμασίες. Τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας διαμορφώνουν και την τελική ή αθροιστική αξιολόγηση. Αν το αποτέλεσμα δεν είναι το επιδιωκόμενο, τότε απαιτείται αναπροσαρμογή και αναδιαμόρφωση στις διδακτικές ενέργειες του/της εκπαιδευτικού, με στόχο πάντοτε την αποτελεσματική διδασκαλία. Τα αποτελέσματα της διαμορφωτικής αξιολόγησης χρησιμοποιούνται για να διαμορφώσουν τις περαιτέρω διδακτικές ενέργειες του/της εκπαιδευτικού, ενώ της τελικής αξιολόγησης για να αποτυπώσουν τα αποτελέσματα (βαθμολογία).

Προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα της αξιολόγησης αλλά και για την υπέρβαση πιθανών παρεξηγήσεων είναι σκόπιμο να έχει κανείς πάντα κατά νου τα παρακάτω βασικά σημεία:

- Η αξιολόγηση δεν είναι έλεγχος
- Από τα λάθη μας μαθαίνουμε
- Η αξιολόγηση δεν είναι ατομική υπόθεση του διδάσκοντος/της διδάσκουσας
- Η αξιολόγηση δεν είναι αυτοσκοπός.

Στον παρακάτω πίνακα περιγράφονται διάφορα επίπεδα (γνώση, κατανόηση, κριτική σκέψη, συνεργασία, στάσεις κ.λπ.) επίτευξης των Προσδοκώμενων Μαθησιακών Αποτελεσμάτων, που αποτελούν αντικείμενο αξιολόγησης από τον διδάσκοντα/την διδάσκουσα:

| ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ              | ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ  |
|-------------------------|--|
|                         | Οι μαθητές/μαθήτριες θα μπορούν να:  |
| Γνώση, κατανόηση        | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Παρατηρούν και να περιγράφουν γεγονότα, φαινόμενα, αντικείμενα, ανθρώπους.</li> <li>- Αναγνωρίζουν στοιχεία και φαινόμενα.</li> <li>- Αποδίδουν τις σκέψεις τους με διαφορετική, ανά περίπτωση, μορφή κώδικα (προφορικός λόγος, γραπτός λόγος, ψηφιακά κ.λπ.).</li> <li>- Γνωρίζουν και να χρησιμοποιούν ορθά έννοιες.</li> <li>- Οργανώνουν και να σχηματοποιούν τη γνώση.</li> <li>- Εξηγούν όσα γνωρίζουν.</li> <li>- Μεταφέρουν με επιτυχία γνώσεις και εμπειρίες από τη μια γνωστική περιοχή στην άλλη.</li> <li>- Κατανοούν και να χρησιμοποιούν τον γλωσσικό κώδικα των κοινωνικών επιστημών.</li> </ul> |
| Επικοινωνία, συνεργασία | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Συνεργάζονται για την επίτευξη κοινών στόχων.</li> <li>- Εκφράζουν ιδέες, συναισθήματα, προβλήματα.</li> </ul>  |

|  |   |
|--|---|
|  | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Αλλάζουν ρόλους.</li> <li>- Επιδεικνύουν υπευθυνότητα και να διεκπεραιώνουν με επιτυχία τις εργασίες τους, στο χρονικό πλαίσιο που έχει τεθεί.</li> <li>- Συμμερίζονται έμπρακτα τις απόψεις των άλλων.</li> </ul>   |
| <p><b>Διερεύνηση,<br/>κριτική σκέψη,<br/>εναλλακτική σκέψη</b></p> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Συλλέγουν, να οργανώνουν και να αξιολογούν πληροφορίες.</li> <li>- Χρησιμοποιούν κριτήρια για να κρίνουν και να συγκρίνουν.</li> <li>- Ασκούν κριτική σε ιδέες, κείμενα και πληροφορίες.</li> <li>- Αναγνωρίζουν τη διαφορά ανάμεσα σε ένα πραγματικό γεγονός και μια αξιολογική κρίση.</li> <li>- Διατυπώνουν ερωτήματα.</li> <li>- Υποστηρίζουν τα επιχειρήματά τους με στοιχεία.</li> <li>- Καταλήγουν σε συμπεράσματα μέσα από ανάλυση-σύνθεση δεδομένων.</li> <li>- Αναζητούν πληροφορίες στο Διαδίκτυο με τρόπο ασφαλή και να διακρίνουν την αξιοπιστία των πηγών.</li> <li>- Εκφράζονται δημιουργικά και πρωτότυπα.</li> <li>- Επιλύουν προβλήματα.</li> <li>- Έχουν μεταγνωστικές δεξιότητες.</li> </ul> |
| <p><b>Εφαρμογές<br/>στην<br/>καθημερινή<br/>ζωή</b></p>            | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Εντοπίζουν το πρόβλημα-ζήτημα και να το αναλύουν.</li> <li>- Συλλέγουν ιδέες και λύσεις και να τις ταξινομούν.</li> <li>- Αναγνωρίζουν προκαταλήψεις και ιδεοληψίες.</li> <li>- Αξιολογούν το αποτέλεσμα της ερευνητικής εργασίας, τη συνεργασία και τη μεθοδολογική ακρίβεια και συνέπεια.</li> <li>- Λειτουργούν αυτοαποτελεσματικά (self-efficacy).</li> </ul>  |
| <p><b>Στάσεις,<br/>αξίες,<br/>συμπεριφορές</b></p>                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Αναλαμβάνουν δράση στο σχολικό και κοινοτικό περιβάλλον.</li> <li>- Τηρούν κανόνες και δεσμεύσεις.</li> <li>- Αναγνωρίζουν προκαταλήψεις και ιδεοληψίες σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο.</li> <li>- Συμπεριφέρονται ισότιμα και δίκαια απέναντι στους άλλους.</li> <li>- Αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες - ηγεσία και να επιδεικνύουν υπευθυνότητα.</li> <li>- Επιδεικνύουν ευελιξία και προσαρμοστικότητα.</li> </ul>  |

Εκτός από τις γνωστές μεθόδους και τεχνικές αξιολόγησης (τεστ, διαγωνίσματα, ερωτήσεις κλπ) που χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα στο Λύκειο, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει ένα πλήθος άλλων τεχνικών και μέσων που θα ενσωματώσει στη διδασκαλία και που θα τον/την βοηθήσουν στην αποτίμηση: της ανάκλησης της γνώσης και της κατανόησής της, της ικανότητας ανάλυσης, της συνθετικής και κριτικής σκέψης, της επίλυσης προβλημάτων, της πρακτικής εφαρμογής της γνώσης, της επιλογής προσωπικών αξιών και στάσεων, της αυτεπίγνωσης και της μετα-γνώσης. Στον Οδηγό Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού-Γυμνασίου (2011, σσ. 229-247) μπορούμε να βρούμε άφθονο υλικό και ιδιαίτερα τεχνικές εναλλακτικής αξιολόγησης, κλείδες αυτοαξιολόγησης και ομαδοσυνεργατικής αξιολόγησης, δείγματα πινάκων διαβαθμισμένων κριτηρίων αξιολόγησης (ρούμπρικες), τεχνικές αξιολόγησης με χρήση ΤΠΕ κ.ά.

Πιο συγκεκριμένα, η αξιολόγηση βοηθά να εστιάσουμε στο τι έχουν ως δυνατότητα πλέον οι μαθητές μας να λένε και να κάνουν επαρκώς στο τέλος του μαθήματος, που δεν μπορούσαν να



πουν και να κάνουν στην αρχή του. Σε αυτή τη βάση, διαμορφώνουμε τη μέθοδο διδασκαλίας, ώστε να πετύχει το παραπάνω μαθησιακό αποτέλεσμα.

Στη διάρκεια της διδασκαλίας, τα παιδιά προσεγγίζουν την έννοια στην οποία αναφέρεται το μάθημα, μέσα από τα στάδια επεξεργασίας που προβλέπει το Πρόγραμμα Σπουδών. Σε κάθε στάδιο της μεθόδου που ακολουθούμε στη διδασκαλία μας, εργάζονται σε διαφορετικό επίπεδο, με ποικίλους τρόπους και δραστηριότητες. Κατά συνέπεια, ανάλογα με τα ΠΜΑ (Α στήλη) και το τι απαιτείται να αξιολογηθεί ως αποτέλεσμα-κριτήριο αξιολόγησης (Β Στήλη), χρησιμοποιούμε το επίπεδο και τον τρόπο που εργάστηκαν (Γ στήλη), ώστε να τα αξιολογήσουμε. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δώσουμε στην ανάγνωση και ερμηνεία της Β στήλης, δηλαδή της Αξιολόγησης. Έχει σημασία ποιο είναι το αποτέλεσμα που ζητείται να αξιολογηθεί. Αυτό φαίνεται στην αρχή κάθε φράσης (π.χ. Ανάλυση, Διατύπωση συλλογισμών κ.ά.). Για παράδειγμα στη Διδακτική Ενότητα 1.1 της Α΄ Λυκείου το πρώτο μαθησιακό αποτέλεσμα που ζητείται να αξιολογήσουμε είναι:

- **Έκφραση κριτικής στάσης** σε θέματα θρησκευτικής αναζήτησης και πίστης.

Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να αξιολογήσουμε σε ποιο βαθμό ο κάθε μαθητής/η κάθε μαθήτρια στο τέλος του μαθήματος μπορεί επαρκώς να εκφράζει, με προφορικό ή γραπτό ή δημιουργικό τρόπο την κριτική του στάση σε θέματα θρησκευτικής αναζήτησης. Αυτό σημαίνει ότι στη διάρκεια του μαθήματος οι μαθητές/μαθήτριες αντιμετώπισαν κριτικά τέτοια θέματα και στην αξιολόγηση θα αξιολογήσουμε, στη διάρκεια ή στο τέλος του μαθήματος, αν μπορούν σε μια παρόμοια κατάσταση ή δυσκολότερη να εκφραστούν κριτικά, χρησιμοποιώντας τις νέες γνώσεις που έμαθαν στη διδασκαλία. Αυτό σημαίνει ότι στην αξιολόγηση δεν αξιολογούμε αν μπορούν να επαναλάβουν όσα είπαν και έκαναν στη διάρκεια του μαθήματος, αλλά σε ποιο βαθμό μπορούν να χρησιμοποιήσουν όσες νέες γνώσεις έμαθαν στη διδασκαλία.

Στην παραπάνω ενότητα για παράδειγμα, το θέμα της θρησκευτικής αναζήτησης και πίστης διδάσκεται σύμφωνα με τον Οδηγό Εκπαιδευτικού και στο στάδιο «Βιώνοντας» και στο στάδιο «Νοηματοδοτώντας» (και σε ένα μέρος και στο στάδιο «Αναλύοντας»). Παρατίθενται εδώ οι προτεινόμενες δραστηριότητες και τονίζονται τα θέματα που προτείνονται να διδαχθούν και να αξιολογηθούν:

#### **Βιώνοντας:**

*Έκφραση εμπειρίας των μαθητών/μαθητριών για την αναζήτηση.*

- «Μουσική δραστηριότητα-συμπλήρωση κενών». Δίνεται Φύλλο Εργασίας με τους στίχους του Αλκίνοου Ιωαννίδη, από το τραγούδι «Ο Προσκυνητής» αφήνοντας κενά για να συμπληρώσουν τις λέξεις ακούγοντας το τραγούδι. Αφού ακούσουν το τραγούδι, οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις: **1) Τι αναζητά ο προσκυνητής; 2) Πώς τα αναζητά, με ποιο τρόπο; και 3) Τι είναι η ζωή για τον προσκυνητή; Τι είναι αυτό που της δίνει νόημα;**
- Εναλλακτικά:  
«Ερωτήσεις σε «Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου(TPS)» με θέμα ένας ναυαγός σε νησί (προβολή αποσπάσματος ταινίας «Ο Ναυαγός»). **Ποιες είναι οι ανάγκες του, τι αναζητάει, τι πρέπει να κάνει για να επιβιώσει;**



### **Νοηματοδοτώντας:**

Θεμελιώδη υπαρξιακά ερωτήματα και η απάντηση της θρησκείας. Διαπίστωση της καθολικότητας του θρησκευτικού φαινομένου.

- «Έντεχνος Συλλογισμός (Artful thinking) – Αντιλαμβάνομαι, Γνωρίζω, Φροντίζω» - «Σκέψου, Συζήτησε ανά 2 και ανά 4, Μοιράσου (TPSS). Δίνονται ή προβάλλονται εικόνες με ανθρώπους που λατρεύουν με διάφορους τρόπους τον Θεό ή εικόνες με σύγχρονους ανθρώπους που απευθύνονται στον Θεό (αθλητές/αθλήτριες, καλλιτέχνες, διανοούμενοι/διανοούμενες). Οι μαθητές/μαθήτριες εφαρμόζουν την τεχνική με βάση τις ερωτήσεις: **Τι σκέφτεται, ποια αισθήματα έχει, γιατί το κάνει, πού βρίσκεται ο Θεός για αυτούς;**
- Εναλλακτικά:  
«Έντεχνος Συλλογισμός (Artful thinking): Ακούγοντας δύο επί δύο (παραλλαγή του 10X2)». Με αφορμή ένα τραγούδι, π.χ. Joan Osborne, «What if God was one of us», οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν σε αυτοκόλλητα χαρτάκια μέχρι 2 ερωτήσεις προς τον Θεό. Στη συνέχεια τα κολλούν πάνω σε ένα μεγάλο χάρτινο ερωτηματικό που έχουν τοποθετήσει στον πίνακα και τα διαβάζουν. Αναστοχάζονται διαβάζοντας (μπορεί να διαβάσει δυνατά ο/η εκπαιδευτικός) τις ερωτήσεις των άλλων απαντώντας στη συνέχεια στις εξής ερωτήσεις: **1) Ποια είναι τα θεμελιώδη ερωτήματα του ανθρώπου, για τα οποία όλοι αναζητούν απαντήσεις; και 2) Δίνει σε αυτά απαντήσεις η θρησκεία;** Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει με την επιλογή άλλου τραγουδιού (π.χ. Π. Θαλασσινός, *Ο δικός μου Θεός*) με ανάλογη προσαρμογή των ερωτήσεων: 1) τι χαρακτηριστικά έχει ο Θεός του τραγουδιού; και 2) τι χαρακτηριστικά δεν έχει; Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να τα υπογραμμίσουν στους στίχους.

Η αξιολόγηση γίνεται α) στη διάρκεια του μαθήματος, β) στο τέλος του μαθήματος γ) στη γραπτή επαναληπτική εξέταση/στις ετήσιες γραπτές εξετάσεις.

### **Διάρκεια του μαθήματος:**

Ο/Η εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί τις ερωτήσεις που δίνονται στις παραπάνω προτεινόμενες δραστηριότητες και αξιολογεί τις απαντήσεις των μαθητών και μαθητριών.

### **Τέλος του μαθήματος:**

Ο/Η εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί τις δραστηριότητες που προτείνονται στο βήμα «Εφαρμόζοντας», στον Οδηγό Εκπαιδευτικού:

Εφαρμόζοντας

Τεκμηρίωση προσωπικής στάσης σε υπαρξιακά ερωτήματα με χρήση επιχειρημάτων και κατάλληλης θρησκευτικής ορολογίας.

-«Αντιγνωμίες» σε ζευγάρια ενώπιον της ολομέλειας. Κάθε μαθητής/μαθήτρια παίρνει μία κάρτα ρόλου (π.χ. ενός χριστιανού που εκκλησιάζεται, ενός χριστιανού που δεν εκκλησιάζεται κ.λπ.). Ζητάμε να σκεφτούν με βάση τον ρόλο που ανέλαβαν και όσα έχουν προηγηθεί στο μάθημα και να επιχειρηματολογήσουν για το εξής θέμα: «Τι δίνει νόημα στη ζωή μου;». Αφού σκεφτούν και γράψουν για τρία λεπτά τα επιχειρήματά τους, ζητάμε να σηκωθούν και να εκφράσουν με τη σειρά τις απόψεις τους και να διαλεχθούν κρίνοντας τις θέσεις του άλλου/της άλλης. Δίνεται συγκεκριμένος χρόνος για την αντιγνωμία του ζευγαριού και ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια. Το ίδιο μπορεί να επαναληφθεί με άλλο ζευγάρι. Αν δεν υπάρχει χρόνος μπορεί να δημιουργηθούν από την αρχή ζευγάρια και να διαλεχθούν ταυτόχρονα. Αφού

λήξει ο χρόνος, ερωτώνται όλοι **α) Πώς ένιωσαν, β) Ποια γνώμη είχε βαρύτητα και γιατί και γ) Ποιο είναι το νόημα της ζωής για αυτούς/αυτές και αν επηρεάστηκαν από όσα άκουσαν και έζησαν στις «αντιγνωμίες»;**

- Εναλλακτικά:

«Σύνταξη σελίδας ημερολογίου ή επιστολής» με θέμα: **«Οριακές στιγμές κι αναζητήσεις του Θεού»**. Οι μαθητές/μαθήτριες παίρνοντας αφορμή από τις απόψεις των δύο συγγραφέων (π.χ. Ware, 1983, Σλαϊερμάχερ, 1997) για την προσωπική αναζήτηση και τις θρησκευτικές εμπειρίες, καλούνται να γράψουν μία σελίδα στο «ημερολόγιό τους» ή μια επιστολή σε ένα φίλο/μία φίλη, εκφράζοντας την προσωπική τους στάση ή εμπειρία κατά την αναζήτηση του Θεού.

### **Γραπτές ανακεφαλαιωτικές εξετάσεις**

Ός προς τις γραπτές ανακεφαλαιωτικές εξετάσεις κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους, καθώς επίσης τις γραπτές προαγωγικές και απολυτήριες εξετάσεις στο τέλος του διδακτικού έτους και ειδικότερα ως προς τα ζητήματα που αφορούν στην εξεταστέα ύλη, τη διαδικασία των εξετάσεων και τη δομή και το είδος των ερωτήσεων, ισχύουν όσα ορίζονται στο Π.Δ. 46/2016 (ΦΕΚ 74/Α/22-04-2016) για το Γενικό Λύκειο και στο Π.Δ. 56/2016 (ΦΕΚ 91/Α/19-05-2016) για τα ΕΠΑΛ.

Κατά τη διατύπωση των θεμάτων, προσέχουμε ώστε αυτά να ακολουθούν τη φιλοσοφία όσων αναφέρονται παραπάνω. Τα θέματα διατυπώνονται ανάλογα με την Ομάδα Θεμάτων. Για παράδειγμα, μια ερώτηση στην Α ομάδα θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής:

Να σημειώσετε αν συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω φράσεις, δικαιολογώντας σύντομα (1-3) την απάντηση σας:

1. Όλοι οι άνθρωποι αναζητούν τον Θεό. ΣΥΜΦΩΝΩ/ΔΙΑΦΩΝΩ

.....  
.....  
.....

2. Όλοι οι άνθρωποι αναζητούν απάντηση στα υπαρξιακά τους ερωτήματα στη θρησκεία. ΣΥΜΦΩΝΩ/ΔΙΑΦΩΝΩ

.....  
.....  
.....

Στη Β ομάδα θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής:

1) «Η θρησκευτικότητα είναι φυσική ανάγκη του ανθρώπου - ανάγκη ορμέμφυτη, ενστικτώδης»

Γιανναράς, Χ. (2006). *Ενάντια στη θρησκεία*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 11

Χρησιμοποιώντας τις γνώσεις σας, να διατυπώσετε κριτικά τη γνώμη σας για την άποψη του Χρ. Γιανναρά.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, σε κάθε Διδακτική Ενότητα τα βήματα της μεθόδου αναδεικνύουν και τα κριτήρια αξιολόγησης του βαθμού επίτευξης των μαθησιακών αποτελεσμάτων.

Συγκεκριμένα στη Βιωματική μέθοδο, στο βήμα **«Νοηματοδοτώντας»**, έχουν συνδέσει την εμπειρία τους με τον θρησκευτικό χαρακτήρα της έννοιας που μελετούν και έχουν μάθει το νόημα των εννοιών, ορισμούς, γεγονότα που προσδίδουν στην έννοια που μελέτησαν θρησκευτική χροιά και περιεχόμενο. Έχουν μελετήσει κείμενα και έχουν πιθανώς συμπληρώσει ένα φύλλο εργασίας.

Στο **«Αναλύοντας»** έχουν αντιληφθεί τον σκοπό, τον ρόλο και τη λειτουργία της έννοιας που επεξεργάστηκαν, έχουν εκφράσει τη γνώμη τους, έχουν βρει ομοιότητες και διαφορές, έχουν πιθανώς διαμορφώσει προσωπική άποψη και έχουν σταθεί κριτικά απέναντι σ' αυτήν.

Στο **«Εφαρμόζοντας»**, έχουν αναστοχαστεί, αξιολογήσει και ίσως επαναπροσδιορίσει απόψεις και στάσεις.

Στη διερευνητική μέθοδο, στο **«Εφαρμόζοντας»** έχουν βιώσει την έννοια, όπως την αντιλαμβάνονται σε διαφορετικές καταστάσεις, στη ζωή τους, στην κοινωνία, στον κόσμο. Έχουν ανακαλύψει πιθανές προκλήσεις και δυσκολίες που παρουσιάζει η έννοια, αν τοποθετηθεί σε διαφορετικές συνθήκες και σε θρησκευτικό πλαίσιο.

Στο **«Αναπλαισιώνοντας»** έχουν εφαρμόσει την έννοια σε μια συγκεκριμένη θρησκευτική κατάσταση. Έχουν κατανοήσει την έννοια που μελέτησαν στο πλαίσιο της θρησκείας και έχουν αναγνωρίσει ζητήματα που εγείρονται από αυτήν σε σχέση με τα ίδια.

Στο **«Αξιολογώντας»** έχουν διαμορφώσει αξιολογικές κρίσεις που βασίζονται σε γεγονότα και επιχειρήματα πιθανώς και με τους δύο τρόπους: από τη μεριά του πιστού (από «μέσα») και «εξωτερικά», μέσω συνεργασίας και διαλόγου.

Επομένως, στη γραπτή τελική αξιολόγηση (τεστ, διαγώνισμα), τα παιδιά θα αξιολογηθούν με τη χρήση ίδιων μεθόδων εργασίας, σε ίδιο ή παρόμοιο υλικό. Θα χρησιμοποιήσουμε τεχνικές αξιολόγησης που έχουμε ήδη εφαρμόσει στην τάξη, και τις οποίες γνωρίζουν οι μαθητές από το μάθημά τους.

Συμπερασματικά, αφού στο τέλος κάθε μαθήματος αξιολογήσαμε τη γνώση και την εργασία των παιδιών με ερωτήσεις, αποτύπωση κρίσεων, απόψεων, ορισμών, επεξηγήσεων κ.λπ., τις ίδιες τεχνικές αξιολόγησης θα χρησιμοποιήσουμε στο τεστ ή στο διαγώνισμα. Μπορούμε να δώσουμε ένα κείμενο για συμπλήρωση κενών, αντιστοίχιση, σύντομη έκφραση γνώμης, αναζήτηση κριτηρίων και δεδομένων, ιεράρχηση εννοιών, κινήτρων ή γεγονότων. Μπορούμε να δώσουμε προτάσεις και να ζητήσουμε αιτιολογημένη απάντηση για το αν είναι σωστές ή λάθος. Μπορούμε επίσης να δώσουμε σύντομο κείμενο με ερωτήσεις που θα βοηθήσουν τα παιδιά να το προσεγγίσουν με κριτήρια, όπως για παράδειγμα, να εντοπίσουν συγκεκριμένες έννοιες, να τις ιεραρχήσουν, να τις εξηγήσουν, να δώσουν ορισμό, παραδείγματα, να εφαρμόσουν αυτά που αναφέρονται σε διαφορετική εποχή ή συνθήκες, να διαπιστώσουν την ύπαρξη διλημμάτων, να λύσουν μια υπόθεση, να τη συνεχίσουν, να διατυπώσουν κρίσεις και προτάσεις. **(Περισσότερα για τις τεχνικές αξιολόγησης υπάρχουν στον Οδηγό Εκπαιδευτικού Δημοτικού – Γυμνασίου, σελ. 240 κ.ε.)**

Δεν περιορίζουμε, όμως, την αξιολόγηση μόνο στα επαναληπτικά τεστ και τις τελικές εξετάσεις. Είναι σημαντικό και αναγκαίο η διαδικασία της αξιολόγησης να γίνεται την ίδια

ημέρα, με το πέρας κάθε ενότητας, ούτως ώστε να είμαστε σε θέση να διακρίνουμε τον βαθμό κατανόησης και ανταπόκρισης των μαθητών/μαθητριών σύμφωνα με τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Αν η αξιολόγηση πραγματοποιηθεί στο επόμενο μάθημα, αυτό που ουσιαστικά θα πετύχουμε είναι ο έλεγχος της μνήμης των μαθητών/μαθητριών του, και όχι των δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν, ούτε και των προσωπικών στάσεων που εκφράστηκαν. Στο σημείο αυτό, διευκρινίζεται ότι η φάση της «αξιολόγησης», η οποία εμφανίζεται στις διδακτικές ενότητες που αναπτύσσονται με τη διερευνητική μέθοδο, αποτελεί καταληκτική φάση της προτεινόμενης διδακτικής μεθόδου. Στη φάση αυτή, οι ίδιοι/ίδιες μαθητές/μαθήτριες προβαίνουν σε αξιολογικές εργασίες που αφορούν τη διδακτική ενότητα που επεξεργάζονται.

### **Θέματα στις γραπτές εξετάσεις**

Τα θέματα στις γραπτές εξετάσεις στα Θρησκευτικά Λυκείου είναι απαραίτητο να λαμβάνουν υπόψη τους:

- Το πλαίσιο, το περιεχόμενο, τους σκοπούς και τη μεθοδολογία της θρησκευτικής εκπαίδευσης στο Λύκειο με βάση το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Λυκείου.
- Τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα και τις θεματικές ενότητες κάθε τάξης.
- Τα βασικά κριτήρια αξιολόγησης της μαθησιακής διαδικασίας, όπως ορίζονται στα νέα Προγράμματα Σπουδών.
- Τη μέθοδο διδασκαλίας (βιωματική ή διερευνητική) και την αντίστοιχη θεματολογία των δραστηριοτήτων για κάθε στάδιό της.
- Το περιεχόμενο και τους τρόπους αξιολόγησης.
- Τον τυπικό τρόπο προσδιορισμού των θεμάτων ή ερωτήσεων αξιολόγησης στις γραπτές προαγωγικές και απολυτήριες εξετάσεις, όπως ορίζεται από το σχετικό Π.Δ.
- την εξεταστέα ύλη του μαθήματος ανά τύπο Λυκείου.

### **Προδιαγραφές για τη διαμόρφωση των θεμάτων**

Τα θέματα είναι ανάγκη να είναι διατυπώνονται με ακρίβεια και σαφήνεια να αποφεύγονται οι γενικόλογες διατυπώσεις, ο μακροπερίοδος και σύνθετος λόγος, η επανάληψη λέξεων, αδόκιμων εκφράσεων και λέξεων, των οποίων τη σημασία μπορεί να αγνοούν οι μαθητές. Σε κάθε περίπτωση χρειάζεται να χρησιμοποιείται όχι ακαδημαϊκή ή δύσκολη θεολογική ορολογία, αλλά λεξιλόγιο συμβατό με το επίπεδο των μαθητών και με την ορολογία του Προγράμματος Σπουδών. Ο σαφής και απλός τρόπος διατύπωσης διευκολύνει την ταχεία κατανόηση του θέματος, καθορίζει με ακρίβεια τα ζητούμενα και κατ' επέκταση λαμβάνεται μέριμνα, ώστε να μην υπάρχουν παρανοήσεις. Σε κάθε θέμα αναγράφεται η βαθμολογία, όπως ορίζεται από το Π.Δ. Οι απαντήσεις αξιολογούνται με βάση τη διδαχθείσα ύλη σύμφωνα με τα περιεχόμενα του νέου Προγράμματος Σπουδών στα Θρησκευτικά Λυκείου.

Η γραπτή προαγωγική εξέταση στα «Θρησκευτικά» μπορεί να περιλαμβάνει δύο ομάδες θεμάτων.

Στην πρώτη ομάδα ενδεικτικοί τύποι ερωτήσεων μπορεί να είναι:

- α. *Ερώτηση πολλαπλής επιλογής* (ερώτηση επιλογής της σωστής απάντησης, ερώτηση πολλαπλής επιλογής ή πολλών επιλογών).
- β. *Ερώτηση κατάταξης/ταξινόμησης*.
- γ. *Ερώτηση συμπλήρωσης κενού* (σε προτάσεις ή σε ολόκληρη παράγραφο πραγματική από το βιβλίο ή πρωτότυπη σύνθεση).
- δ. *Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό-λάθος», «συμφωνώ-διαφωνώ».*

Η δεύτερη ομάδα μπορεί να περιλαμβάνει δύο θέματα με αντίστοιχες ερωτήσεις ευρύτερης ανάπτυξης, με τις οποίες ελέγχεται η ικανότητα των μαθητών για συνθετική και κριτική ανάλυση, όπως και η δυνατότητα διασύνδεσης γνώσεων, γεγονότων και διαδικασιών.

Με τις ερωτήσεις αυτές, οι οποίες αφορούν σε γνώσεις και ανώτερες γνωστικές δεξιότητες, ελέγχεται η **ικανότητα των μαθητών να κατανοούν, να αναλύουν, να ερμηνεύουν και να διασυνδέουν γνώσεις σχετικά με τις έννοιες που επεξεργάστηκαν και συνακόλουθα να είναι σε θέση να εκφράζουν κριτικά και να προεκτείνουν τις γνώσεις και δεξιότητές τους.**

Στις ερωτήσεις και των δύο ομάδων μπορούν να δίνονται πηγές πληροφοριών (π.χ. προσιτό κείμενο σε μετάφραση, εικονογραφικά θέματα κ.ά.), εφόσον δεν ελέγχεται η δηλωτική γνώση, για να υλοποιηθούν αποδοτικότερα τα παραπάνω. Στη δεύτερη ομάδα, οι ερωτήσεις ανοικτής και εκτεταμένης ανάπτυξης θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν μεσαίας δυσκολίας, εφόσον οι απαντήσεις σε αυτές προϋποθέτουν αναπαραγωγή, επεξεργασία και σύνθεση γνώσεων με πληρότητα, σαφήνεια και ακρίβεια. Σημειωτέον ότι οι ερωτήσεις απαιτούν απαντήσεις, οι οποίες δεν πρέπει να υπερβαίνουν τους είκοσι (20) έως τριάντα (30) στίχους η καθεμία. Η υπέρβαση του ενδεικτικού αυτού ορίου δεν συνεπάγεται αρνητική βαθμολόγηση.

### Επίσημανση για τους Φακέλους Μαθήματος

Στα Εσπερινά ΓΕΛ οι Φάκελοι Μαθήματος (ΦΜ), ειδικά για το διδακτικό έτος 2017-18, θα διανεμηθούν ως εξής:

Οι μαθητές της Α΄ τάξης θα παραλάβουν τον ΦΜ της Α΄ Λυκείου, τον οποίο θα χρησιμοποιήσουν και την επόμενη χρονιά.

Οι μαθητές της Β΄ τάξης θα παραλάβουν τον ΦΜ της Α΄ και Β΄ τάξης (τον ΦΜ της Β΄ θα τον χρησιμοποιήσουν και στην Γ΄ τάξη)

Οι μαθητές της Γ΄ τάξης θα παραλάβουν τον ΦΜ της Β΄ τάξης

Οι μαθητές της Δ΄ τάξης θα παραλάβουν τον ΦΜ της Γ΄ τάξης

Επίσης, οι μαθητές των Εσπερινών ΕΠΑΛ θα παραλάβουν τον ΦΜ της Β΄ ΕΠΑΛ.

Ακολουθεί Πίνακας των Θεματικών Ενοτήτων με τις ώρες ανά τάξη, σύμφωνα με το ισχύοντα Ωρολόγιο Προγράμματα στα Γενικά, Εσπερινά, Μουσικά και Καλλιτεχνικά Λύκεια, καθώς και στα Ημερήσια και Εσπερινά ΕΠΑΛ.

### Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Γενικού Λυκείου

| Α΄ Τάξη (50 ώρες)<br>Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος |   | Β΄ Τάξη (50 ώρες)<br>Θρησκεία και κοινωνία |  | Γ΄ Τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και σύγχρονος κόσμος |   |
|--|---|--|--|--|---|
| ΑΝΘΡΩΠΟΣ/<br>ΠΡΟΣΩΠΟ                                 | Αναζήτηση του Θεού<br>Αυτογνωσία<br>Επικοινωνία<br>Ήθος<br>Αγιότητα | ΘΕΟΣ                                       | Αποκάλυψη<br>Δημιουργία<br>Βίωμα<br>Λύτρωση<br>Αθεΐα                     | ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ  | Επιστήμη<br>Τεχνολογία<br>Γενετική<br>Οικολογία |
| ΘΡΗΣΚΕΥΤΙ<br>ΚΟΤΗΤΑ                                  | Πίστη<br>Λατρεία<br>Προσευχή<br>Γιορτή<br>Σωτηρία                   | ΘΡΗΣΚΕΙΑ                                   | Ιερότητα<br>Ανταμοιβή<br>Παράδοση<br>Μύηση<br>Ιεροσύνη/Ιερατείο          | ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ   | Πλούτος<br>Εργασία<br>Συμβίωση<br>Επανάσταση    |
| ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ  | Εκκλησία<br>Ευχαριστία<br>Ενότητα<br>Ταυτότητα<br>Όρια/νόμος        | ΚΟΙΝΩΝΙΑ                                   | Πολίτης<br>Στερεότυπα<br>Πολυπολιτισμικότητα<br>Διάλογος<br>Εκκοσμίκευση | ΟΡΑΜΑ  | Ειρήνη<br>Δικαιοσύνη<br>Ευτυχία<br>Μεταμόρφωση  |

|       |   |            |  |  |  |
|-------|---|------------|--|--|--|
| ΑΞΙΕΣ | Ελευθερία<br>Αγάπη<br>Δικαιώματα<br>Ισότητα<br>Ευθύνη             | ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ | Γλώσσα<br>Μύθος<br>Έκφραση<br>Ιστορία<br>Οικουμενικότητα |  |  |
| ΚΑΚΟ  | Αμαρτία<br>Θάνατος<br>Αδικία<br>Φανατισμός<br>Υποδούλωση/εξάρτηση | ΗΘΙΚΗ      | Βιοηθική<br>Έρωτας<br>Ζωή<br>Συγχώρηση<br>Ετερότητα      |  |  |

### Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Εσπερινού Γενικού Λυκείου

| Α΄ τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και<br>σύγχρονος άνθρωπος |   | Γ΄ τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και<br>κοινωνία         |   |
|---|---|---|---|
| ΑΝΘΡΩΠΟΣ/<br>ΠΡΟΣΩΠΟ                                    | Αναζήτηση του Θεού<br>Αυτογνωσία<br>Επικοινωνία<br>Αγιότητα | ΘΡΗΣΚΕΙΑ  | Ιερότητα<br>Ανταμοιβή<br>Παράδοση<br>Μύηση      |
| ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ   | Πίστη<br>Λατρεία<br>Γιορτή<br>Σωτηρία                       | ΚΟΙΝΩΝΙΑ  | Στερεότυπα<br>Πολυπολιτισμικότητα<br>Διάλογος   |
| ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ   | Εκκλησία<br>Ευχαριστία<br>Ενότητα<br>Όρια/νόμος             | ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ  | Μύθος<br>Οικουμενικότητα                        |
|   |   | ΗΘΙΚΗ   | Βιοηθική<br>Έρωτας<br>Συγχώρηση                 |
| Β΄ τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και<br>σύγχρονος άνθρωπος |   | Δ΄ τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και<br>σύγχρονος κόσμος |   |
| ΑΞΙΕΣ   | Ελευθερία<br>Αγάπη<br>Δικαιώματα<br>Ισότητα                 | ΔΙΔΗΜΜΑΤΑ   | Επιστήμη<br>Τεχνολογία<br>Γενετική<br>Οικολογία |
| ΚΑΚΟ  | Αμαρτία<br>Αδικία<br>Φανατισμός<br>Υποδούλωση/εξάρτηση      | ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ  | Πλούτος<br>Εργασία<br>Συμβίωση<br>Επανάσταση    |
| Θρησκεία και<br>κοινωνία                                |   | ΟΡΑΜΑ   | Ειρήνη<br>Δικαιοσύνη<br>Ευτυχία<br>Μεταμόρφωση  |
| ΘΕΟΣ  | Αποκάλυψη<br>Δημιουργία<br>Λύτρωση<br>Αθεΐα                 |   |   |

## Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Μουσικού & Καλλιτεχνικού Λυκείου

| Α΄ Τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος |  | Β΄ Τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και κοινωνία |                                  | Γ΄ Τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και σύγχρονος κόσμος |   |
|--|--|--|----------------------------------|--|---|
| ΑΝΘΡΩΠΟΣ/<br>ΠΡΟΣΩΠΟ                                 | Αυτογνωσία<br>Επικοινωνία                              | ΘΕΟΣ                                       | Αποκάλυψη<br>Δημιουργία<br>Αθεΐα | ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ  | Επιστήμη<br>Τεχνολογία<br>Γενετική<br>Οικολογία |
| ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ                                      | Λατρεία  | ΘΡΗΣΚΕΙΑ                                   | Ανταμοιβή<br>Μύηση               | ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ   | Πλούτος<br>Εργασία<br>Συμβίωση<br>Επανάσταση    |
| ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ  | Εκκλησία<br>Ευχαριστία<br>Όρια/νόμος                   | ΚΟΙΝΩΝΙΑ                                   | Σtereότυπα<br>Διάλογος           | ΟΡΑΜΑ  | Ειρήνη<br>Δικαιοσύνη<br>Ευτυχία<br>Μεταμόρφωση  |
| ΑΞΙΕΣ  | Αγάπη<br>Δικαιώματα                                    | ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ                                 | Μύθος<br>Έκφραση                 |  |   |
| ΚΑΚΟ   | Αμαρτία<br>Αδικία<br>Φανατισμός<br>Υποδούλωση/εξάρτηση | ΗΘΙΚΗ                                      | Βιοηθική<br>Έρωτας<br>Συγχώρηση  |  |   |

## Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Ημερήσιου ΕΠΑΛ

| Α΄ Τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος |  | Β΄ Τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και κοινωνία |                                     |
|--|--|--|-------------------------------------|
| ΑΝΘΡΩΠΟΣ/<br>ΠΡΟΣΩΠΟ                                 | Αυτογνωσία<br>Επικοινωνία                              | ΘΕΟΣ                                       | Αποκάλυψη<br>Αθεΐα                  |
| ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ                                      | Λατρεία  | ΚΟΙΝΩΝΙΑ                                   | Σtereότυπα                          |
| ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ  | Εκκλησία<br>Ευχαριστία<br>Όρια/νόμος                   | ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ                                 | Μύθος                               |
| ΑΞΙΕΣ  | Αγάπη<br>Δικαιώματα                                    | ΗΘΙΚΗ                                      | Βιοηθική<br>Έρωτας                  |
| ΚΑΚΟ   | Αμαρτία<br>Αδικία<br>Φανατισμός<br>Υποδούλωση/εξάρτηση | Θρησκεία και σύγχρονος κόσμος              |                                     |
|  |  | ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ                                  | Επιστήμη<br>Τεχνολογία<br>Οικολογία |
|  |  | ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ                                 | Εργασία<br>Συμβίωση                 |
|  |  | ΟΡΑΜΑ                                      | Μεταμόρφωση                         |



## Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Εσπερινού ΕΠΑΛ

| Β' Τάξη (24 ώρες)<br>Θρησκεία και<br>κοινωνία |                                     |
|---|-------------------------------------|
| ΘΕΟΣ  | Αποκάλυψη<br>Αθεΐα                  |
| ΚΟΙΝΩΝΙΑ                                      | Σtereότυπα                          |
| ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ                                    | Μύθος                               |
| ΗΘΙΚΗ   | Βιοηθική<br>Έρωτας                  |
| Θρησκεία και<br>σύγχρονος κόσμος              |                                     |
| ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ                                     | Επιστήμη<br>Τεχνολογία<br>Οικολογία |
| ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ                                    | Εργασία<br>Συμβίωση                 |
| ΟΡΑΜΑ   | Μεταμόρφωση                         |

**Οι διδάσκοντες/ουσες να ενημερωθούν ενυπόγραφα.**

**Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ  
ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ**

### **Εσωτ. Διανομή**

- Γραφείο Υπουργού
- Γραφείο Αναπλ. Γενικού Γραμματέα
- Δ/νση Σπουδών, Προγρ/των & Οργάνωσης Δ.Ε., Τμ. Α'
- Δ/νση Επαγγελματικής Εκπ/σης, Τμ. Α'
- Αυτ. Δ/νση Παιδείας, Ομογ., Διαπολ. Εκπ/σης, Ξένων και Μειον. Σχολείων
- Διεύθυνση Θρησκευτικής Εκπ/σης
- Δ/νση Ειδικής Αγωγής και Εκπ/σης
- Δ/νση Ιδιωτικής Εκπ/σης